

**Алюзіі ў лірыцы Таццяны Сівец:
ідэйна-сэнсавы і функцыянальны аспект**

Аналізуючы мастацкія творы сучаснікаў, можна смела казаць пра прыхільнасць беларускіх аўтараў да свядомага выкарыстання “чужога слова”, або інтэртэкстуальнасці. Сёння яна прызнаецца адной з найважнейшых катэгорый мастацкага твора, якая рэалізуецца ў яго здольнасці часткова фарміраваць свой сэнс пасродкам адсылак да іншых тэкстаў. Па словах беларускага крытыка І. Шаўляковай, мастацкая свядомасць “класікі-пост”, зарыентаваная на інтэртэкстуальнасць як прынцып творчасці і цытацнасць як іманентную ўласцівасць тэксту, вымагае нейкай гіпертрафіраванай дасведчанасці” [2, с. 34]. Сапраўды, стварэнне літаратуры, нага, культурнага, гістарычнага дыялогу ў мастацкім творы патрабуе ад аўтара шырокага кругагляду, глыбокіх і трывалых ведаў, высокай ступені паэтычнага майстэрства. Магчыма, менавіта таму асабліва цікавасць да міжтэкставага ўзаемадзеяння дэманструюць сучасныя пісьменнікі, якія маюць філалагічную адукацыю і, такім чынам, досыць падкаваны ў акрэсленых пытаннях.

Прысутнасць міжтэкставага ўзаемадзеяння (хоць і ў рознай ступені) заўважна ў творах, бадай, кожнага сучаснага пісьменніка. Не стала выключэннем і лірыка сучаснай беларускай паэтэсы Таццяны Сівец. Цытацыя як адзін са спосабаў выражэння інтэртэкстуальных адносін амаль не сустракаецца на старонках яе твораў, куды часцей аўтарка звяртаецца да міфалагічных і літаратурных алюзіяў. Яркі прыклад першай – верш “Анты-Пігмаліён”. У ім бачым аўтарскую рэпрэзентацыю гісторыі кахання цара Кіпра, скульптара Пігмаліёна да створанай ім са слановай косткі прыгожай жанчыны. Згодна з міфам, ён безадказна кахаў статую, адорваў яе падарункамі, а прынаў у дарагія ўборы, пакуль аднойчы Афродыта, узрушаная такім моцным пачуццём і адданасцю, не ажывіла скульптуру для Пігмаліёна. Зразумела, у творы сучаснай паэтэсы падказкай для чытача службыць сама назва верша, упамінанне ў якой імя героя грэчаскай міфалогіі адразу адсылае да шырока вядомай першакрыніцы. Аднак на гэтым такія празрыстыя алюзіі заканчваюцца: у міжтэкставую гульню ўступаюць не канкрэтныя словы-маркеры, а непасрэдна сюжэтныя элементы. Галоўная гераіня верша ўжо не каханая Пігмаліёна Галатэя, а знакамітая статуя жанчыны з вяслом, месца ж самога скульптара займае нецвярозы “прашу прабачэння, “мужчына” [1, с. 29]. Міфічная гісторыя адданага кахання становіцца тут асновай для пабудовы сатырычнага твора: “Аблапіў красуню, нібыта скалелы / Гарачую печку... Не трэба далей?! / Як ёй мармуровыя гладзіў калені, / Хацеў бы і вышай, / Але недалез!” [1, с. 29]. У дысананс з ёй уступаюць рэаліі сучаснага

аўтару жыцця: сама па сабе антанімічная Галатэі жанчына з вяслом, парад “галубых”, міліцыя, прапанова рукі і... кватэры і інш. Менавіта дзякуючы такому дысанансу і ствараецца сатырычны эфект, а крыніцай для яго разумення становяцца ўдала завуалюваныя намёкі. Сярод адсылак да здабыткаў старажытнагрэчаскай міфалогіі неаднойчы сустракаюцца алузіі на легенды пра царства мёртвых. Так, у вершы “У п’яным крыку гора-весляра...” ўзгадваюцца рака Лета (адна з рэк у падземным царстве Аіда, рака забвення) і Харон (Згодна з міфамі, перавозіў на сваім чоўне душы памерлых да варотаў Аіда праз Стыкс і браў за гэта вызначаную плату – адзін абол): “Я аддала свой шэлег за білет, / Але сыду раней за той палетак. / Семнаццаць год мяне чакала Лета... / Плыві, Харон, далей, далей, далей...” [1, с. 48]. У дадзеным прыкладзе інтэртэкстуальны элемент не проста пашырае вобразныя магчымасці верша, а адыгрывае вельмі важную сэнсаўтваральную ролю: ідэю твора, глыбіню думкі, дасціпнасць і ролю тропаў тут цалкам можна ацаніць толькі пры ўмове ведання першакрыніцы, значыць, пасля разгадкі аўтарскага намёку.

Часам ужыванне паэтэсай у лірычным творы імёнаў герояў міфаў падсвядома скіроўвае дасведчанага чытача да пошуку іншых сэнсаў. Аднак не заўсёды прысутнасць такіх, на першую думку, інтэртэкстуальных маркераў сведчыць пра адсылку да старажытных крыніц. Праблема міжтэкставага ўзаемадзеяння звязана з пытаннем і аб узаемаадносінах паняццяў інтэртэксту і тропаў, і аб разглядзе першага як рытарычнай фігуры. Паколькі міжтэкставыя адносіны і фармальныя элементы, якія звязваюць іх, па сваёй прыродзе і праўдленню вельмі разнастайныя, адназначнага адказу на пытанне, з якім менавіта тропам можа быць супастаўлена інтэртэкстуальнасць і наколькі такое супастаўленне магчыма, напэўна, не існуе. У некаторых выпадках уласныя імёны вядомых персанажаў уваходзяць у склад разнастайных паэтычных тропаў (ці самі ўяўляюць сабой троп) і за кошт гэтага ўзмацняюць яго гучанне, робяць вобразную палітру верша больш яркай і насычанай. Параўнанні, метафары, перыфразы на “інтэртэкстуальнай” аснове – усё гэта знайшло месца ў творчасці Т. Сівец (“Ты прыпадаеш да віна, / Як да зямлі Антэй” [1, с. 4], “Я хрыбты хрызантэмам крышу / І данайскіх дароў не прымаю...” [1, с. 22], “Ты ніколі мяне не кахаў. / (Не ашуквайся, бедны мой Ёрык!)” [1, с. 59]). Разам з тым часам у двух паэтычных радках суседнічаюць “падманны” і сапраўдны інтэртэкстуальныя элементы. Напрыклад, слова Цэрбер (у грэчаскай міфалогіі – страшэнны сабака з некалькімі галовамі, які вартуе ўваход у царства Аіда), якім называе сябе лірычная гераіня (“Я Цэрбер ля варот твайго цяпла <...> / І я скуголю... <...>” [1, с. 51]), само па сабе не з’яўляецца

алюзіяй, гэта хутчэй “персаналізаванае” параўнанне. Аднак ужо наступны радок “Не азірацца – правіла уцёкаў” [1, с. 51] уступае ў дыялог з папярэднім і намякае на міфічныя “правілы гульні”: згодна са старажытным тэкстам, уцякаючы ад Цэрбера нельга было абарачвацца: той, хто не выконваў правіла, заставаўся ў царстве мёртвых назаўсёды. Такім чынам, само ўпамінанне міфічнага персанажа не з’яўляецца тут алюзіяй, але робіць алюзійным іншы радок.

Побач з адсылкамі да здабыткаў старажытнагрэчаскай міфалогіі ў лірыцы Т. Сівец сустракаюцца намёкі (хоць і не вельмі частыя) на сюжэты з хрысціянскага Свяшчэннага пісання. Так, у радках “Нібыта цела, хтосьці лёс ляпіў, / І гліну перасмыквала ад болю” [1, с. 48] прачытваецца алюзія на стварэнне чалавека, словы “Ты здрадзіў мне тройчы, / пакуль развіднела наўкол!” [1, с. 83] скіроўваюць да гісторыі апостала Пятра, які паддаўся спакусе і тройчы адрокся ад Хрыста да першых пеуняў. Атаясамленне здрады, якую перажыла лірычная гераіня, са здрадай Пятра падкрэслівае яе нешэраговасць, маштабнасць асабістай душэўнай трагедыі, значнасць яе наступстваў. Такая здрада не можа быць даравана, яна заслугоўвае жорсткага пакарання: “Ты здрадзіў мне тройчы!.. / (Збавенне цябе абміні!)” [1, с. 83]. У адрозненне ад біблейнага сюжэту гераіня верша Т. Сівец не збіраецца мілаваць (“І выбар, і ганьбу паклупа я за сабой – / Ты бачыш, каханы, я надта спагадлівы бог!”, “Не мілуе збеглых каханя бязлітасны суд!” [1, с. 83]) і застаецца вернай свайму выбару да канца: “Дарую табе і ... / Дару табе права на смерць!..” [1, с. 83]. Неаднойчы ў лірычных тэкстах паэтэсы ўзгадваецца і вядомы Гефэйманскі сад (тут, згодна Евангеллям, быў схоплены Ісус) і гісторыя Адама і Евы (вершы “Мой першы дзень – не! – тысяча хвілін...”, “Я старая, нібы маладосць у пяску пахаванага сфінкса...”, “Помні імя маё” і інш.).

Трапляюцца ў паэтэсы і інтэртэкстуальныя адсылкі іншага кшталту. Так, у вершы “Ноч глядзела на нас...” радкі “Толькі цень мой і я / Засталіся ў пракураным зроку, / Толькі згук балеро / Што забіў бестурботны Равель...” [1, с. 24] намякаюць на сюжэт знакамітага “Балеро” Марыса Равеля, гэта значыць, літаратурны твор змяшчае алюзію на музычны. А ў вершы на вышэй згаданы верш “Я старая, нібы маладосць у пяску пахаванага сфінкса...” цікава абыгрываецца гісторыя трагічна вядомага “Тытаніка”, які патануў падчас свайго першага рэйса ў красавіку 1912 года. Смерць каханя параўноўваецца з лёсам карабля, і згодна з абранай схемай пабудовы верша паэтэса выбірае адпаведныя трыпы: “Пацукі-абяцанні бягуць з красвіцкага Мінска, / Каб паспець на “Тытанік”, што ўжо адплывае ў Нью-Ёрк” [1, с. 76]. Такім чынам, у кожным асобным творы Т. Сівец алюзіі набываюць

арыгінальную інтэрпрэтацыю і становяцца адным са спосабаў заглыблення ў свет лірычнай герані.

Літаратура

1. Сівец, Т. “Таму, хто знойдзе... (Каханне ды іншыя казкі)” : вершы, проза, п’есы, пераклады / Т. Сівец. – Мінск : І.П. Логвінаў, 2008. – 184 с.
2. Шаўлякова, І. “Подзвіг крытыка”: трунак для гурманаў / І. Шаўлякова // Крыніца. – 2000. – № 11–12. – С. 34–38.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ